

Małgorzata Wrzołek-Romańczuk

O postępowaniu wewnątrzspółdzielczym po nowelizacji prawa spółdzielczego

Palestra 38/11(443), 16-20

1994

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

O postępowaniu wewnątrzspółdzielczym po nowelizacji prawa spółdzielczego

I. Cele postępowania wewnątrzspółdzielczego

Dla prawidłowego kształtowania stosunków między spółdzielniami i członkami, dla realizacji zasad demokracji i samorządności istotne jest, by sprawy między członkiem a spółdzielnią były rozwiązywane w miarę możliwości wewnątrz spółdzielni, przy jednoczesnym zapewnieniu prawa członków do skierowania sprawy na drogę sądową. Celowi temu służy postępowanie wewnątrzspółdzielcze, które jest jedną z odmian postępowań prejurysdykcyjnych (przed sądowych). Postępowania te określa się jako formy załatwiania spraw między stronami stosunku cywilnoprawnego, formy alternatywne dla wymiaru sprawiedliwości¹.

W polskim prawie spółdzielczym postępowanie wewnątrzspółdzielcze zostało po raz pierwszy wprowadzone przepisami ustawy o spółdzielniach i ich związkach z 1961 r.² Wprowadzając instytucję postępowania wewnątrzspółdzielczego, ustawodawca uczynił spółdzielnię i członków odpowiedzialnymi za rozwiązanie konfliktu wewnątrz spółdzielni i nieprzenoszenie go na forum zewnętrzne. Uznano bowiem, że bezpośrednio rozpoznanie przez organy spółdzielni podłoża konfliktów, znajomość

okoliczności towarzyszących powstawaniu sporów daje szansę słusznego ich rozstrzygnięcia³. Regulacja postępowania wewnątrzspółdzielczego w ustawie miała równocześnie na celu ograniczenie błędnych sporów przed organami powołanymi do ich rozstrzygnięcia⁴. Nie bez znaczenia była (i jest) również okoliczność, że postępowanie wewnątrzspółdzielcze nie pociąga za sobą kosztów, jakie wiążą się z długotrwałym często postępowaniem sądowym.

Przedstawione skrótkowo cechy i cele postępowania wewnątrzspółdzielczego zadecydowały o utrzymaniu tej instytucji w prawie spółdzielczym, z 1982 r.⁵, a także przy okazji ostatniej nowelizacji tej ustawy, jednakże w nieco zmienionym kształcie. Od wielu bowiem lat wysuwano postulat nadania postępowaniu wewnątrzspółdzielczemu charakteru fakultatywnego. Co do zasady, ustawodawca spełnił ten postulat ustawą z dnia 7 VII 1994 r. o zmianie ustawy *Prawo spółdzielcze* oraz o zmianie niektórych innych ustaw⁶. Omówieniu tych zmian poświęcone są niniejsze rozważania.

II. Zakres postępowania wewnątrzspółdzielczego

W świetle przepisów znowelizowanej ustawy prawo spółdzielcze postępowanie wewnątrzspółdzielcze można określić

lic jako postępowanie⁷ uregulowane przepisami prawa spółdzielczego i postanowieniami statutu, które toczy się przed organami spółdzielni w sprawach między członkiem a spółdzielnią.

Mimo odmiennej redakcji art. 32 § 1 prawa spółdzielczego oraz skreślenia art. 34 tej ustawy, nie zmienił się charakter spraw rozpoznawanych przed organami spółdzielni, gdyż podobnie jak poprzednio postępowaniem wewnątrzspółdzielczym objęte są sprawy między członkiem a spółdzielnią, tj. sprawy, w których stronami są członek i spółdzielnia. Należy jednak zastrzec, iż członka mogą wiązać ze spółdzielnią prawa i obowiązki, których podmiotem może być każda osoba, a nie jedynie członek spółdzielni. Sprawy powstałe na tle praw tego rodzaju nie należą do zakresu postępowania wewnątrzspółdzielczego⁸.

Prawo spółdzielcze w brzmieniu z 1982 r. narzucało podział spraw między członkiem a spółdzielnią na „sprawy ze stosunku członkostwa” dotyczące uprawnień i obowiązków organizacyjnych członków oraz praw i obowiązków majątkowych członków, które powstają na skutek samego przystąpienia do spółdzielni, i których treść jest dla każdego członka spółdzielni identyczna, oraz na „inne sprawy między członkiem a spółdzielnią”, dotyczące praw pochodnych od członkostwa, czyli indywidualnych praw organizacyjnych i majątkowych członków⁹.

Przed nowelizacją z 7 VII 1994 r. postępowanie wewnątrzspółdzielcze w sprawach wynikających ze stosunku członkostwa miało charakter obligatoryjny, natomiast postępowanie w drugiej kategorii spraw przyjęło się określać fa-

kultatywnym, gdyż jego wszczęcie i prowadzenie było uzależnione wyłącznie od woli członka, wyczerpanie zaś postępowania nie było warunkiem dochodzenia praw przed sądem.

W znowelizowanych przepisach prawa spółdzielczego normujących podstawowe kwestie postępowania wewnątrzspółdzielczego pominięto rozróżnienie omówionych dwóch kategorii spraw. Obecnie wskazane przepisy operują jednolitą kategorią spraw między członkiem a spółdzielnią. Jest to konsekwencja realizacji przez ustawodawcę co do zasady postulatu nadania postępowaniu wewnątrzspółdzielczemu charakteru fakultatywnego.

Jedynie w treści nowo wprowadzonego art. 49 § 5 prawa spółdzielczego nadal ustawa posługuje się terminem „sprawy wynikające ze stosunku członkostwa”, stanowiąc, iż zarząd jednoosobowy nie może dokonywać czynności w sprawach wynikających ze stosunku członkostwa. W tym więc zakresie nadal aktualne będą ustalenia doktryny co do znaczenia tego terminu.

Znowelizowane prawo spółdzielcze nie reguluje kwestii zakresu postępowania wewnątrzspółdzielczego w konkretnych spółdzielniach w sposób bezwzględnie obowiązujący, przewidując możliwość wyłączenia lub ograniczenia w statucie prawa członka odwołania się w postępowaniu wewnątrzspółdzielczym do organu określonego w statucie. Dotychczas w odniesieniu do postępowania fakultatywnego sytuacja ta była uregulowana odwrotnie. Stosownie bowiem do art. 34 prawa spółdzielczego (w brzmieniu z 1982 r.) statut spółdzielni mógł objąć postępowaniem także „inne sprawy między członkiem a spółdzielnią”.

Obecnie prawo wniesienia odwołania przysługuje członkowi we wszystkich sprawach między członkiem a spółdzielnią, chyba że statut wyłącza lub ogranicza to uprawnienie. Wyłączenie postanowieniem statutu tego uprawnienia członka oznacza, że w danej spółdzielni, poza wypadkami wykluczenia lub wykreślenia członka, o których będzie niżej mowa, nie funkcjonuje instytucja postępowania wewnątrzspółdzielczego. Z kolei ograniczenie w statucie spółdzielni uprawnienia członka do wniesienia odwołania powinno polegać na wyliczeniu spraw, w których członek nie może odwołać się do innego organu spółdzielni, co w praktyce oznacza, iż organ spółdzielni nie ma obowiązku rozpatrzenia i ustosunkowania się do odwołania.

III. Obowiązek wyczerpania postępowania wewnątrzspółdzielczego

Jak już wskazano, znowelizowana ustawa *Prawo spółdzielcze* przyjmuje jako zasadę, iż wyczerpanie postępowania wewnątrzspółdzielczego w sprawach między członkiem a spółdzielnią jest fakultatywne i nie stanowi warunku dochodzenia praw na drodze sądowej. Jest to najbardziej istotna zmiana stanu prawnego w omawianej materii. Wyjątkiem od tej zasady jest obowiązek wyczerpania postępowania wewnątrzspółdzielczego w sprawach o wykluczenie lub wykreślenie członka z rejestru członków spółdzielni. W tych sprawach, o fundamentalnym znaczeniu zarówno dla członka jak i spółdzielni, członek może dochodzić swych praw na drodze sądowej po wyczerpaniu postępowania wewnątrzspółdzielczego lub po bezskutecznym upływie terminów ustalonych w statucie do podjęcia uchwały przez

organ odwoławczy (art. 32 § 1a prawa spółdzielczego).

Szkoda tylko, że przy okazji nowelizacji przepisów o postępowaniu wewnątrzspółdzielczym, a zwłaszcza przy redakcji art. 32 § 1a ustawodawca nie podjął żadnych kroków do wyjaśnienia spornego od lat zagadnienia charakteru prawnego obowiązku wyczerpania postępowania¹⁰.

W ślad za rozbieżnościami w doktrynie idą bowiem odmienności rozstrzygnięć w praktyce. Pożądane zaś byłoby ujednoczenie orzecznictwa w tej kwestii.

IV. Zagadnienia międzyczasowe

Art. 8 ustawy o zmianie ustawy *Prawo spółdzielcze* stanowi, iż postępowania wewnątrzspółdzielcze wszczęte przed dniem wejścia w życie ustawy (tj. przed 26 IX 1994 r.) toczą się według przepisów dotychczasowych. Wszczęcie postępowania¹¹ wewnątrzspółdzielczego następuje zaś wskutek zwrócenia się przez członka do spółdzielni z jakimś wnioskiem lub podjęcia działań przez spółdzielnię¹². W wypadku wystąpienia członka z wnioskiem do spółdzielni w sprawie objętej postępowaniem wewnątrzspółdzielczym datę wszczęcia tego postępowania wyznacza złożenie tego wniosku w spółdzielni lub nadanie go w urzędzie pocztowym. Z kolei wszczęcie postępowania wskutek działań spółdzielni następuje w dniu, w którym właściwy organ spółdzielni podjął pierwszą czynność w danej sprawie, podlegającą zaskarżeniu do innego organu spółdzielni.

W odniesieniu do obu wypadków wszczęcia postępowania trzeba zastrzec, że data wszczęcia postępowania może

niekiedy nie pokrywać się z momentem uzyskania przez określone działania skuteczności (por. np. art. 24 § 3 *Prawa spółdzielczego*).

W praktyce podjęcie omówionych, pierwszych działań w sprawach objętych poprzednio obligatoryjnym postępowaniem wewnątrzspółdzielczym (sprawy wynikające ze stosunku członkostwa) przed dniem wejścia w życie nowelizacji będzie powodować konieczność wyczerpania postępowania wewnątrzspółdzielczego przed wystąpieniem do sądu, tj. albo uzyskania uchwały organu odwoławczego, albo odczekania do bezskutecznego upływu terminu ustalonego w statucie spółdzielni do podjęcia uchwały przez organ odwoławczy.

Art. 10 ust. 1 ustawy o zmianie ustawy *Prawo spółdzielcze* nakłada na spółdzielnie istniejące w dniu wejścia w życie ustawy dokonanie zmian swoich statutów stosownie do wymagań ustawy i w trybie przez nią przewidzianym. Spółdzielnie mają dokonać zgłoszenia zmian statutów do sądów rejestrowych w ciągu roku od dnia wejścia w życie ustawy. W odniesieniu do postępowania wewnątrzspółdzielczego realizacja tego unormowania powinna polegać przede wszystkim na skreśleniu ze statutów postanowień dotyczących obligatoryjnego postępowania wewnątrzspółdzielczego w sprawach ze stosunku członkostwa i ograniczeniu tych postanowień do spraw wykluczenia i wykreślenia, oraz

– zależnie od woli spółdzielni – na zawężeniu zakresu ustawowego postępowania fakultatywnego przez wyłączenie lub ograniczenie prawa członka wniesienia odwołania w określonych kategoriach spraw.

Stosownie do art. 10 ust. 2 ustawy o zmianie ustawy *Prawo spółdzielcze* do czasu zarejestrowania zmian statutów postanowienia dotychczasowych statutów pozostają w mocy, z tym że w razie sprzeczności między nimi a przepisami tej ustawy, stosuje się przepisy ustawy. W praktyce to ostatnie rozwiązanie znajdzie zastosowanie przede wszystkim w odniesieniu do tych postanowień statutu, które dotyczą obligatoryjnego postępowania w sprawach ze stosunku członkostwa innych niż wykluczenie i wykreślenie. Ponadto należy przyjąć, iż po wejściu w życie zmian w prawie spółdzielczym sprzeczne z ustawą będą postanowienia statutów wydane z delegacji dotychczasowego art. 34 prawa spółdzielczego, które wyliczały sprawy poddane fakultatywnemu postępowaniu wewnątrzspółdzielczemu. W ich miejsce trzeba będzie stosować art. 32 § 1 *Prawa spółdzielczego*, przewidujący możliwość wnoszenia odwołania we wszystkich sprawach między członkiem a spółdzielnią.

Ewentualnych komplikacji pozwoli uniknąć szybkie uchwalenie zmian statutów i ich zgłoszenie do sądów rejestrowych.

Przypisy:

¹ Por. np. K. Piasecki: *Procedury poprzedzające sądowe postępowania cywilne*. „Palestra” 1985, nr 7–8.

² Ustawa z dnia 17 II 1961. DzU nr 12, poz. 61. Art. 26 ustawy z 29 X 1920 r. o spółdzielniach (tj. DzU 1950, nr 25, poz. 232) wskazywał jedynie, iż sposób wykluczenia członka powinien być określony w statucie.

³ Por. też J. Ignatowicz: *System ochrony praw członków spółdzielni*. „Spółdzielczy Kwartalnik Naukowy” 1987, nr 2, s. 39.

⁴ Por. M. Gersdorf w: M. Gersdorf, J. Ignatowicz: *Prawo spółdzielcze. Komentarz*, Warszawa 1985, s. 82, S. Grzybowski: *Prawo spółdzielcze w systemie porządku prawnego*, Warszawa 1976, s. 184.

⁵ Ustawa z dnia 16 IX 1982 r. DzU nr 30, poz. 210 z późn. zm.

⁶ DzU nr 90, poz. 419, zwana dalej ustawą o zmianie ustawy – *Prawo spółdzielcze*.

⁷ Postępowanie wewnątrzspółdzielcze nie jest postępowaniem w ścisłym tego słowa znaczeniu, tj. postępowaniem przed czynnikami stojącym na zewnątrz łączącego strony stosunku prawnego (z reguły przed organem państwowym), lecz sposobem polubownego załatwiania spraw przez same strony stosunku prawnego. Por. szerzej M. Wrzolek-Romańczuk: *Postępowanie wewnątrzspółdzielcze*, Warszawa 1991, s. 23 i n.

⁸ Por. M. Gersdorf: *Zarząd spółdzielni w systemie jej organów*, Warszawa 1976, s. 129.

⁹ Por. szerzej M. Wrzolek-Romańczuk: op. cit., s. 54 in. oraz cytowana tam literatura.

¹⁰ W piśmiennictwie i orzecznictwie ukształtowały się dwa stanowiska w tej materii – jedno uznające omawiany obowiązek za przesłankę materialnoprawną, drugie przyjmujące, iż jest to przesłanka procesowa – por. bliżej M. Wrzolek-Romańczuk: op. cit., s. 93 i n. oraz zebrana tam literatura. Skutki procesowe tych odmiennych stanowisk są takie, iż w pierwszym wypadku dochodzi do oddalenia powództwa (z powodu przedwczesności), w drugim zaś do odrzucenia pozwu.

¹¹ Moim zdaniem za postępowanie wewnątrzspółdzielcze należy uznać zarówno postępowanie przed organem I instancji, jak i przed organem odwoławczym. Por. M. Wrzolek-Romańczuk: op. cit., s. 25 oraz omówione tam odmienne stanowisko (op. cit., s. 47, przypis 71).

¹² Por. szerzej M. Wrzolek-Romańczuk: op. cit., s. 131 i n.